

B I R Á L A T O K

AZ ORVOS ÉS AZ IRODALOM

A témának összetett a jelentése. Jelentheti az orvos aktív irodalmi munkásságát, tehát az orvos-író, amilyenek tényleg számosan vannak, de kifejezheti az orvosnak, mint típusnak irodalmi ábrázolását, tehát az orvost mint az irodalmi alkotás „hősét“, nem is szólva arról a szétfolyóbb értelmezésről, amely a mai irodalomban az orvosi problémák, a gyógyászat, kivált a modern lélektani iskolák megismeréseit ábrázolja.

Ezuttal az orvos ábrázolását kívánjuk szemléltetni a mai regényben. *Shaw* komédiájától (*Az orvos dilemmája*) *Kingsley* most mindenütt játszott darabjáig (*Az orvos*) időben nagy a távolság. Közel három évtized. *Shaw* bemutatja a kortárs-orvos típusát, amin a shawi szarkazmus tényleg kitombolhatta magát. Ez az orvostípus a század elejei természettudományi fellendülés képviselője, ki a szerológia és a bakteriológia kifejlődésével minden betegségképletet a szervezetben lezajló bakteriális történésekre vezet vissza, s ezt azzal a konok kizárólagossággal, amely általában az emberi szellem alapvető természetére jellemző. *Kingsley* orvosai (*Az orvos* c. drámájában) viszont már a hormonok hatásairól vitatkoznak, a kor áramlatának megfelelően, amely a gyógyászatban a cellulárpáthológiát a humorálpáthológiával váltotta le. Mélyebb ábrázolást egyik se nyújt. *Kingsley* drámájának tömegsíkere nyilván abban rejlik, hogy szinpadra vitte a klinikai „üzem“ kulisszatitkait. A dráma egyébként a felületen mozog és sem az orvosi lét társadalmi hátterét, sem hivatásának erkölcsi kérdéskörét nem érinti. Ezekre a szempontokra több világosságot vet az orvos *Axel Munthe* sokat emlegetett és rendkívül elterjedt regénye. (*Das Buch von San Michele*.) Ez viszont inkább a páciens, mint az orvos lélektanáról ad értékes felvilágosításokat. *Munthe* naplója egy élesen látó és leleplező orvos írása, amely a beteg irracionális jelleméről, a bluff hivatásbeli szerepéről és a betegek infantil orvos kultuszáról nyújt igen érdekes és meggyőző példákat. Közvetlenül azonban ez a könyv se nyúl a gyökérproblémákig, de közvetve már kifejezi, hogy mi mindenre kényszerül az orvos abban a társadalmi létben, ahol ellátottságát a szabad verseny, a reklám s a létért való harc meghatározottságai jelölik ki. Nem kevésbé instruktív ebben a vonatkozásban *Sinclair Lewis Arrowsmith* c. regénye, amelyben egy orvos életpályáját rajzolja meg az ő szokott fintoros realizmusával. Ez a regény az amerikai élet túlméretezett arányaiba vetítve, ahol legfejlettebb technikai formáit ölti a létért való küzdelem, a maga nyers valóság ábrázolásával már a karrikatura határait súrolja. A polgár elemi sajátja a látszatra berendezett egyéni élet, a kölcsönös bluff és ámitás, a kiméltlen ragadozó-állat morál kegyetlen vetítése ez

a könyv. És a „hős“, aki többet és különbet akar, aki „halálos“ komolysággal és felelősséggel értelmezi a hivatást, embermentő munkájában az előítéletek és a társadalmi lét korlátaiba ütközik.

De még mélyebbre világít Céline könyve, a *Le voyage au bout de la nuit*. A szerző maga is orvos. Infernális könyv. Gyilkos erejű lealcázása a hivatás társadalmilag meghatározott „sorsfordulatainak“, ahol az orvos eljut a gyilkosság szükségességéig. Gyilkol kényszerű szükségből, teljes tudati belátással és eltökéltséggel, a lecsuszás és megsemmisítő kilátástalanság meredékjén. Céline sem ad társadalomkritikát, de az ábrázolás önmagában vádol, ítél és elítél. A Páris külvárosi kis orvos elproletárizálódása, aki mérhetetlen erőfeszítéssel, próbálgatások, reményevesztett vállalkozások után sülyed a mélybe, a fenyegető tömegsors előrevetett árnyéka. — Ernst Weiss regényét (*Georg Letham der Arzt und Mörder*), amelynek szerzője ugyancsak orvos, s témája hasonlóan az orvos küzdelme a betegséggel, éppen csak említjük, a könyv szociológiailag jelentőség nélküli. Nem mondhatjuk ezt J. Wassermann regénytrilógiájáról (*Der Fall Mauritius, Etzel Andergast, Kerkhovens drittes Leben*), amelynek láthatóan és kiérezhetően egy orvos, Kerkhoven a hőse. Wassermann tanítványa a modern lélektani iskoláknak s az orvos alakjában az új orvostípusnak ez a lélektani megismerésekkel gazdagodott példánya jelenik meg. Kerkhovent tökéletes orvosnak mondhatnók, akiben a betegségek egészének szemlélete, a beteg osztatlan egységének eszmélése, a test és lélek kölcsönhatásos funkciójának átlátása szerencsés produktív formában valósul meg. Rengeteg finom részlet az orvosról, a hivatás gondjairól és kérdéseiről, az orvostudomány kétségeiről és kételyeiről, de annál kevesebb az orvos társadalmi létének hatóerőiről. És mindeneken túl a regény Wassermann egyéni tragédiáját átvetíti a pszichoanalízis empiriájával „dolgozó“ orvosba, aki megépíti a hidat a lélektan érzéki világából a metafizika érzékfeletti területeire.

A legfrissebb orvosregény A. J. Cronin könyve (*Réztábla a kapu alatt*), amely az angolszász országokban százezres példányszámmal ért el, s magyarul már a negyedik kiadásnál tart. (Dante Budapest.)

Cronin műve joggal aratott sikert. Az író elbeszélő készsége vitathatatlan, s az orvosi tárgykör elejétől-végig lenyűgöző. Egy dél-walesi bányavároskában indul el orvos-hősünk pályája, ropant erőfeszítések, embertelen egészségügyi viszonyok közepette. A fiatal, kezdő orvos nagyszerű etikus lendülete és hite fűti az induló éveket. Majd tudományos kutatásai figyelmet keltenek s egy londoni tudományos intézet hívja meg. De itt nem tud beletörni a bürokrácia gépezetébe, s önálló praxist alapít. S itt törik meg egyébként felívelő pályája. London őt is korrumpálja; a pénz, a reklám, az összeköttetés morálja rajta is elhatalmasodik. Keresett, divatos orvossá lesz, éppoly üzletes, mint kollégái. De egyik betegének halála, amit a sebész elemi avatatlansága idéz elő, felrzza s lelkiismereti válsága ismét felszínre veti eltemetett régi énjét: az

etikus, ember-orvost. Szakit a jövedelmező londoni prakszissal, szembeszáll az orvoskuruzslókkal és hiénákkal, s két másik hívó harcos orvos társával összefogva egy távoli angol városkába kérszülnek, hogy ott gyakorolják eszményi komolyan az orvosi hivatást. Happy-endes könyv, egész menetében, történésében s fordulataiban a fantasztikumhoz közel, s mégis sajátosan valóságsgazugés izú, ami legfőbb értéke. Cronin könyve valóságot tükröz. Azok a típusok, amiket megrajzol, itt járnak közöttünk is. Ismerjük név szerint őket. Hogy ezek a típusok a „művelt“ Nyugaton, Angliában éppugy fellelhetők, mint akár minálunk, csak egyet jelent: a létforma lényegi hasonlósága vagy azonossága mindenütt kitermeli az azonos emberi alkatokat. Hogy más, emberi-orvosi hivatás kristályosodjék ki, ahhoz elsősorban új életformák kellene. De addig is Croninnal együtt mondjuk: „Tulsok hiéna és sakál van ezen a területen. Ezek adják a felesleges injekciókat, ezek vágják ki a mandulákat és vakbélnyulványokat, amikor semmi szükség arra, hogy eltávolítsuk őket, ezek labdázzák egymás kezére a pácienseket, ezek osztják el egymás közt a honoráriumot, ezek csinálják az abortusokat, ezek ajánlgatják az áltudományos gyógyszereket, ezek a guinea-vadászók...

Nem akarok pénzre és sikerre gondolni. Nem ez a jó orvos ismertetőjele és próbaköve. Ha egy orvos ötezer fontot keres egy évben, akkor valami baj van ott... És általában: hogy szabad pénzt csinálni abból, hogy az emberiség nagy része szenved és beteg?”

(Neufeld Béla)

A FILOZÓFIA ÉS SZOCIOLÓGIA HATÁRÁN. José Ortega y Gasset könyve, mely most jelent meg magyarul *Puskás Lajos* jól gördülő fordításában (*A tömegek lázadása*), 1929-ből való. A könyv írója, a szellemi Spanyolország egyik vezető embere ma Párizsban él és onnan kíséri figyelemmel hazája és Európa eseményeit. A „regeneradores“, az ujitók típusához számítjuk Ortega professzort s ez annyiban helyes, mert a rendszeresen gondolkodók akkor is felfrissülést jelentenek, ha ellenmondásra késztetnek. Ortega filozófus elme, a filozófia kategóriáiban jeleníti meg az egyest és a tömeget s bármennyire figyelni is a múlt és jelen eseményeit, inkább elvont ideák, mint az élő élet törvényei szerint látja azokat. Így munkája önmagára nézve nagy élmény lehet, izgató problémák és még izgatóbb élmények sorozata, az olvasóra azonban, aki nemcsak nyugtalanító kérdést, de megnyugtató vagy legalább is lehetséges megoldást is vár, nem annyira kielégítő.

Ortega nem akar politikával foglalkozni, mert szerinte sokkal fontosabb mindaz a jelenség, ami a politika mögött van, de az a mód, ahogyan a mai európai közéletet látja, ahogyan a tömeget ábrázolja, mégis csak a politika vonalára állítja őt. „A mai európai közélet legfontosabb — biztató vagy fenyegető — jelensége a tömegek felnyomulása a teljes társadalmi hatalomig.“ Nem érzi Ortega, hogy itt egy szociológiai circulus vitiosusba kerül, mikor rosszul teszi fel a kérdést. Hogy a tömeg felnyomult a társadalmi hatalomig, ez általános értelemben az európai közéletre semmiképpen sem illik s annál inkább nem, mert ahol Ortega nem palástolt illúziói szerint feljutott a tömeg, ott mindenekelőtt ezt a kér-